

ИВАН МИЛИЋ

ХЛАДНО ОРУЖЈЕ ВОЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ (1918-1941)

Прокламацијом акта о државном уједињењу Срба, Хрвата и Словенаца од 1. децембра 1918. године, поред других, поставило се и питање формирања заједничке војске, с обзиром да су сва дотадашња настојања била „... да војска буде јединствена, у компетенцији заједничке владе. У српској војсци се гледала она снага која је требало да буде основ и узор...”¹

Српска војска је, извршавајући наредбе и препоруке команде савезничке Источне војске, као и спроводећи одлуке примирја, била једина респективна снага која је стајала на располагању политичкој власти на путу ка унутрашњој консолидацији.

Мирнодопска, тзв. „А” формација војске Краљевине СХС постепено се формирала, почев од јануара 1919. године. Заправо, све до маја 1920. године постојала је тзв. „ратна армија”. У истом периоду извршена је демобилизација I позива, док је дотадашња Врховна команда преименована у Главни генералштаб.

Нешто раније, октобра 1919. године, отпуштени су сви добровољци, да би децембра текуће године и II позив био демобилисан. У том периоду укупно бројно стање ефикасне износило је 7888 официра и 232.547 војника у кадру.² Спроводећи нову војно-територијалну поделу земље, Министарство војно је 4. јануара 1919. године наредило формирање шест дивизијских области: Потиске, Савске, Дравске, Босанске,

¹ Миле Бјелајац, Војска Краљевине СХС 1918–1921, I, Београд 1988, стр. 22, 47.

² Александар М. Стојићевић, Историја наших ратова за ослобођење и уједињење од 1912 до 1918. године, Београд 1932, стр. 564; М. Бјелајац, н. д., стр. 54, 55, 57, 71. Јануара 1920. године укупно бројно стање ефикасне износило је 7499 официра и 265.400 обвезника. Оперативну армију чинило је 190.000 војника, док је у разним службама и Граничној трупи било 40.000 а жандармерији око 20.000 обвезника; М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС/Југославије 1922–1935, II, Београд 1994, стр. 11.

Јадранске и Зетске као и образовање III и IV армијске области. С тим у вези, Врховна команда је 1. фебруара исте године прописала наредбу да свака дивизијска област формира по четири пуковска округа.

На подручју Србије задржана је војно-територијална подела формирана до 1915. године, односно осам дивизијских области, да би подручја Црне Горе, Босне и Херцеговине, Далмације, Хрватске, Славоније, Словеније и Војводине била подељена на нових осам дивизијских области, а оне даље на пуковске округе.³

Свака армијска област требало је да да онолико дивизија колико има дивизијских области. Тако је нпр. дивизију „...“ требало да сачињавају 3-4 пешадијска пука од по три батаљона, митраљеско одељење (осам митраљеза) и вод топова 37 мм, један артиљеријски пук од три дивизиона (са две батерије, у перспективи три), један возарски ескадрон и друге мање јединице. Армија је имала још по један коњички, хаубички и тешки артиљеријски (105, 120 и 150 мм) пук. Изван армијског састава била је коњичка дивизија, минерска чета, аутомобилска команда и др”.⁴

Структура изградње југословенске војске почивала је на темељима организације српске војске. Уз одређене допуне Закона о устројству војске Краљевине Србије из 1904. године, он је 19. августа 1919. године привремено усвојен за целу државну територију. У наредном периоду, прописивањем Закона о устројству војске и морнарице 9. августа 1923. године (ФЂ Бр. 33150) практично је прихваћен пројекат тадашње Врховне команде о новој формацији војске од 1. марта 1919. године, са формацијском поделом (Чл. 17) на родове и струке:

- главни родови: „... пешадија, артилерија, коњица, инжињерија и ваздухопловство”;
- помоћни родови: „Саобраћајне трупе, Интендантске трупе, Санитетске трупе, Техничке трупе, Нсборачке трупе”;
- струке: „Бенералштабна, Економска, Техничка, Санитетска, Судска, Свештеничка, Ветеринарска и Музичка”.⁵

³ М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС 1918–1921..., стр. 71. Средином марта 1919. године од дела источне територије Савске дивизијске области формирана је Осјечка дивизијска област; М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС/Југославије..., стр. 11, 34. У јеку државне кризе формирана је и Пета армијска област са седиштем у Нишу.

⁴ М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС 1918–1921..., стр. 71.

⁵ М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС/Југославије..., стр. 15; Закон о устројству војске и морнарице од 9. августа 1923. године, Београд, стр. 5, 6.

Пројектом о новој формацији у оквиру копнене војске пришло се решавању питања жандармеријских јединица, граничних трупа као и формирању посебних јединица Гарде изван армијског и дивизијског састава. У наредном периоду, поред постојећих родова и служби потврђених законом од 1923. године, прописивањем Закона о устројству војске и морнарице (Ћ. Бр. 36400) од 6. септембра 1929. године, помоћни родови војске допуњују се новом категоријом (Чл. 17): специјалне трупе, којој потпадају Граничне трупе и Жандармерија.⁶

Према буџету за 1923. годину војни кадар чинило је 6500 официра и 110.000 војника оперативне армије (осим Граничне трупе и Жандармерије) са формацијским распоредом:

- Пешадија: 49 пукова по 3 батаљона и митраљеска чета;
- Коњица: 8 коњичких пукова по 4 ескадрона и митраљески ескадрон;
- Артиљерија: 16 артиљеријских бригада по 2 пука;
- Инжињерија: 4 инжињерске команде, по један пионирски батаљон, понтонирски полубатаљон и телеграфска чета;
- Авијација: ескадриле извиђача, ловаца, бомбардера, балонска чета;
- Железничка команда: 2 батаљона и голубија пошта;
- Трен: 4 главне ауто команде, 4 армијске ауто колоне са дивизијским ауто одељењима и 16 возарских ескадрона.⁷

Што се тиче наше тематике, ставови Закона о устројству војске и морнарице од 1923. године углавном су потврђени новим Законом о устројству Војске и Морнарице (Ћ.Бр. 36400) од 6. септембра 1929. године. Исто се односи и на нови Закон о жандармерији од 27. септембра 1930. године, с тим што је реорганизацијом од јануара 1935. године но-

⁶ М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС 1918-1921, стр. 73-75. Уредба о формацији Жандармерије као делу сталног (оперативног) војног састава прописана је 20. фебруара 1919. године, а Граничне трупе 1. јуна 1920. године; Закон о устројству војске и морнарице од 1923. године, стр. 5, 6.

⁷ Станоје Станојевић, Народна енциклопедија Српско, Хрватско Словеначка, књ. III, Београд 1929, стр. 409; М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС 1918-1921, стр. 58; М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС/Југославије..., стр. 82, 87. Приликом реорганизације крупнијих армијских формација 1930. године, инжињерија је издвојена из армијских области и формирана је „инжињеријска команда” у рангу бригадне команде са пионирском, телеграфско-техничком и жељезничком командом.

ву формацију сачињавало девет пукова (77 чета), један полуескадрон у Београду и једна чета Дворске жандармерије.⁸

По Закону из 1923. године коњицу је формацијски чинила дивизија од осам пукова са по четири ескадрона (сваки по 140 сабаља), са митраљеским ескадроном као појачањем.

Коњица је представљала самосталне „брзе јединице”, распоређене уз гранично подручје. Изузетак је чинила армијска коњица, која је 1928. године, формирањем V армијске области, формирала и пети пук.

Пошто је 1928. године формацијски устројена и друга коњичка дивизија (мимо формације, у роду инжињерије формиран је по један телеграфски ескадрон као и по једно одељење коњичких пионира у Нишу и Загребу), 1930. године на нивоу дивизије формиран је по један бициклистички батаљон, док пукови добијају мале водове за везу. Заправо, у том периоду коњичку дивизију чиниле су две бригаде – свака од два пука са по четири ескадрона и митраљеским ескадроном као појачањем; затим дивизион артиљерије, бициклистички батаљон, телеграфски ескадрон и вод пионира на коњима. Јануара 1935. године коњици су придодата и три оклопна аутомобила типа „Vight–Berliet”.

Главни генералштаб је 1931. године предлагао да дивизијска коњица броји 3357 коњаника, колико је заправо било и јахаћих коња за 1. и 2. дивизију, док је формацијско бројно стање (изузев коњичке артиљерије од два дивизиона по три батерије и коњичке гарде) износило 5474 коњаника. С тим у вези, француски генерал Лепетит, инструктор у југословенској војсци, у извештају својој команди од 16. фебруара 1934. године, у коњичку ефективу, поред две бригаде дивизијске – самосталне коњице, убраја и гардијску коњицу и наводи да је „... укупно било 10 коњичких пукова који су се састојали од четири ескадрона са сабљама и једног митраљеског ескадрона”.

У истом периоду страни војни аташеи у Југославији извештавали су о плановима да се формира и трећа коњичка дивизија, што је реализовано тек 1939. године.⁹

⁸ Алманах Краљевине Југославије за 1930, Београд 1931, стр. 197, 236; Службене новине, бр. 222, Београд 1929; бр. 235, 1930; М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС/Југославије..., стр. 95.

⁹ М. Бјелајац, н. д., стр. 34, 36, 37, 87, 121, 301, 303. Коњички пук Гарде формиран је по пројекту о новој формацији војске од 1. марта 1919. године: наредбом министра војног од 21. јула те године приступило се формирању штабова и команде. Пошто је 1. новембра 1923. године повећана за још два ескадрона и добила коњичку музику (фанфару),

Обнова војног пошпенцијала

Првих месеци по примирју, српска војска се, слабо наоружана, и даље снабдевала код западних савезника, у првом реду Француза, према конвенцији из 1918. године (војна опрема и храна за 140.000 војника).¹⁰

Заправо, требало се одредити између две опције: коренитих реформи или поступних помака до финансијски повољнијег тренутка. Затишје у југословенском државном окружењу у периоду 1922–25. године, пружио је краткотрајне илузије о дугорочној стабилности у Европи, тако да је и војни програм потиснут у други план. „... Недостаци у опреми и наоружању диктирали су застарелу, гломазну формацију, где је маса требало да замени технику...”¹¹

У циљу економисања са иначе скромним буџетским средствима, Министарство војске и морнарице прописало је, у првим послератним годинама, низ наређења, правила и упутстава. Тако се актом (ФЂ Бр. 3483) од 1. фебруара 1923. године прописује наређење о установљењу награде за иновације на усавршавању „Код наоружања: упрошћавање или усавршавање постојећих модела као и проналазак нових, а првенствено за оно што се може прерадити или израдити у нашој земљи...”. Затим, Уредбом о уређењу Министарства војске и морнарице од 14. септембра 1923. године (ФЂ Бр. 41000), поред осталог се (Чл. 19) регулише питање надлежности „Артиљеријско–Техничког Одељења”:

„а) Набавка свију врста оружја, муниције и убојне спреме за сувоземну Војску у миру и рату; наређивање израде и оправака у Артиљериско–Техничким Заводима, радионицама и установама...”;

б) Снабдевање сувоземне војске, тврђава и складишта: оружјем, оружним прибором, муницијом, запрежним, јахаћим и товарним прибором и подвозним средствима (колима); транспортовање и смештај ово-

указом од 23. марта 1924. године гардијска коњица образује бригаду да би до 1. новембра 1924. било формирано укупно осам ескадрона. У периоду 1929–35. године формација се није мењала, односно коњичка бригада се састојала од два пука, сваки од три стрељачка и једног митраљеског ескадрона. Године 1933. регрутовано је 1154, а следеће године 1080 обвезника.

¹⁰ М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС/Југославије..., стр. 13. Регент Александар и краљевска влада настојали су да приволе савезнике да се ова помоћ прошири у износу који би покривао потребе 250.000 војника.

¹¹ Исто, стр. 24, 283, 286.

га материјала до употребе; старање о чувању свега материјала, оружја и муниције по складиштима и магацинима,...”¹²

Својим актом (АС Бр. 4025) од 17. марта 1924. године Министарство војске и морнарице је свим командама, надлештвима и установама наредило „... како се има расходovati и правдати утрошак резервних делова за оправку пушака, карабина, револвера, митраљеза, пушкомитраљеза, топова и хаубица свих модела и калибара, сабаља и ножева”.¹³

Што се тиче наоружања коњице, оно је било дотрајало, из рата, застарело и неуједначеног модела и типа.

Респектујући југословенски апел за хитном испоруком у наоружању, изнет на европској Конференцији о разоружању 4. септембра 1934. године и проналазећи правни модус, француска влада је одобрила реализацију обимне испоруке војног материјала.

Тако је постојећу неуједначеност у наоружању коњице, крајем те године, још више употпунио испоручени контингент француских мачева – палоша М. 1822 Т и М. 1882.¹⁴

¹² Службени војни лист за 1923. годину, Београд 1924, стр. 227, 1844.

¹³ СВЛ за 1924. годину, Београд 1925, стр. 727.

¹⁴ М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС/Југославије..., стр. 106-228; Бранко Богдановић, Хладно оружје Србије, Црне Горе и Југославије 19–20. век, Војни музеј, Београд 1997, стр. 43. Пошто је француска армија прописом од 14. августа 1934. године из наоружања коњице избацила мачеве палоше, поједини типови продати су и Југославији. Навешћемо и неколико примера шта су о наоружању југословенске коњице хладним оружјем, између два рата, забележили неки савременици: Плук Делтал, француски војни аташе у Београду, подносиоћи извештај за 1921. годину, у рубрици „Хладно оружје” непадије и коњице наводи „...француска сабља М. 1861, коњичка сабља из ратног плена и пешалијска сабља из ратног плена”; Динић: „Коњица је наоружана: карабином, митраљезима и коњицим батеријама (брзким и пољским). Као хладно оружје има сабљу (сечно-бодно оружје)... Старешине су наоружане аутоматским пиштољем или револвером, а као хладно оружје служи им сабља, која се у пракци још боље и већином замењује камом”; Д. Влајић: „Коњаници су наоружани хладним и ватреним оружјем. Хладно је оружје сабља. Њих има двојаких: француског и аустријског модела... Коњаници се прилажу коњици батерије које су наоружане 75 мм брзометним топовима М. 12... У наоружању наше коњице налазе се и митраљези који се прилажу ескадронима и пуковима да ојачају ватрену борбу, и аутопиштољи.” Даље, помињући аустријску коњицу из 1930. године, наводи да је наоружана „... Манлихеровим карабинима и сабљама. Карабини су исте као и наши, а тако исто и сабље су исте као и наше Аустријског модела, и носе се причвршћене на седлу”; М. Турина: „Сабља служи за сечу непријатеља при ју-

Да би коначно уједначило опремљеност официра сабљама, Министарство војске и морнарице је својим актом (ФЂ Бр. 48814) од 9. децембра 1920. године прописало измене и допуне српске уредбе (ФА Бр. 3999) од 5. маја 1911. године.¹⁵ Наиме, за официре, подофицире, војне чиновнике и капелнике свих родова и струка војске (осим морнарице) прописан је универзални тип сабље, рађене по узору на сабљу официра коњице Краљевине Србије, по моделу 1895. У односу на прототип, поред незнатних детаља, разлика је била у другачијем начину качења корица и, наравно, апликацији новог државног грба на корпи балчака. (Сл. 1, 2, 3.).

Међутим, и поред прописивања официјелне официрске сабље М. 1920, све до доношења Уредбе о одећи сувоземне војске од 2. марта 1922. године, и даље су биле заступљене и сабље из периода до 1918. године. Тако су официри коњице носили српске сабље М. 1861–69/82. „S”, М. 1895 или аустроугарске М. 1904; официри пешадије и инжењерије носили су српску сабљу М. 1870 или аустроугарску М. 1861/67, коју су носили и официри жандармерије. За официре морнарице је тек 1924. године био прописан официјелни тип сабље, по узору на аустроугарску сабљу М. 1862/67.

Сиројева правила о ношењу сабље

Прописивањем Уредбе о одећи сувоземне војске (ФЂ Бр. 10862) од 2. марта 1922. године престала је да важи Уредба о одећи српске војске (ФА Бр. 3999) од 5. маја 1911. године. Новом уредбом су обједињене до тада усвојене и примењиване измене и допуне уредбе од 9. децембра 1920. године.

Уредбом од 2. марта 1922. године прецизиран је службени изглед официра. Поред категорија униформи (Чл. 1–4) прописани су и

ри шу коњице и за борбу у мешавини, а има их које су удешене и за бод. Сабља се носи о бедрима, а при журишу утврђена је на седлу... Код нас су у наоружању сабље француског (са месинганом корпом) и аустријског порекла (са челичном корпом).” М. Бјелажак, Војска Краљевине СХС 1918-1921..., стр. 287-289; Драгољуб М. Динић, Савремена ратна техника са наоружањем војска Краљевине Срба, Хрвата, Словенаца и њених суседа, Београд 1929, стр. 202; Дамјан Влајић, Наука о оружју, Београд 1930, стр. 498, 500; Милан Ф. Турина, Наоружање Краљевине Југославије, Београд 1938, стр. 12.

¹⁵ Б. Богдановић, н. д., стр. 42.

припадајући елементи: сабља, кајас, темњак... по члану 6. „Сабља је модела коњичке сабље са једном гривном за закопчавање виска.” (М. 1920)¹⁶

Уредбом је прописана и униформа официра Краљеве гарде (Чл. 10–13) као и припадајући елементи: сабља, кајас, темњак... Сабља је иста као за официре.

Што се тиче униформе подофицира и редова Краљеве гарде (Чл. 18), припадајући елементи (Чл. 19, став 7) су нож, сабља, опасач, кајас, темњак..., који су (Чл. 20, став 7) „... по моделу како је прописано за подофицире и редове у пешадији и коњици”.

По општем правилу о ношењу сабље (Чл. 19, став 7) „Нож односно сабља опасују се испод атиле и миланке, када се не носи пушка односно карабин и фишеклија. Коњаници опасују сабљу испод шињела и доламе, када су исти обучени а не носи се карабин и фишеклија и тада се балчак од сабље провлачи кроз прорезани цеп шињела”. Даље, у члану 50 прецизира се да се „Сабља носи редовно, у свима приликама, са сваком одећом, и то опасана испод блузе или мундира са леве стране. У рату и на маневрима налази се прско каније навлака од платна сиво маслинасте боје, а у свима другим приликама је без навлака. Сабља се може скидати за време обеда и у гостионици”. Начин ношења сабље у коњици подразумева да: „Официри јахаћих трупа, као и сви они који врше службу на коњу, кад јашу на служби носе сабљу утврђену о седло с леве стране.”¹⁷

Доношењем Уредбе о одећи финансијске контроле 1922, као и њених измена и допуна 1923. године, за чиновнике финансијске контроле прописана је такође сабља М. 1920, а званичници добијају ножеве (бајонете) с обзиром на модел пушке по задужењу. Овакво решење важило је до прописивања нове уредбе 1936. године, када је контролорима сабља замењена бодежом сличним полицијским М. 1930.

Прописивањем Уредбе о службеном оделу и наоружању од 29. априла 1931. године „надзорни чиновници и заповедници полицијске страже” такође су опремљени сабљом М. 1920; док су полицијски стражари и даље задржали „обичне-бруниране” или поникловане ножеве (бајонете), с обзиром на модел пушке по задужењу („Mauser” М. 24 или „Steyr” М. 95).¹⁸

¹⁶ СВД, бр. 11 од 23. марта 1922. године (прилог)

¹⁷ Исто.

¹⁸ Б. Богдановић, н. д., стр. 45.

Сл. 1. Сабља официра војске Краљевине Југославије М. 1920. ИМС, ОВо. Инв. бр. 277/5403

боченог лука на предњој страни, са повијеним рубом. У горњем делу рукобрана налази се уздужни прорез за везивање темњака (кићанке).¹⁹

Димензије сабље:

дужина сабље са корицама 110 цм;
дужина сабље 106.7 цм; дужина сечива 93 цм; ширина сечива 2 цм;
дужина корица 96 цм.

Опис сабље:

Рукохват балчака израђен је од тамне вештачке масе – бакелита, тзв. „гумигриф” ребрасте форме са испустом у бази унутрашње стране у виду зупца; у истој висини пласиран је метални прстен са мотивима витичасте орнаментике. Јабука рукохвата је у виду лавље главе са плочастом навртком листа сечива на теменом делу.

Рукобран балчака је метални, лучно – асиметричне форме у виду улегнуте корпе са геометријским перфорацијама, на предњој страни са мотивима стилизоване витичасте орнаментике и укомпонованом апликацијом државног грба; доњим делом формира затворени спољашњи крак одбојника из-

¹⁹ СВЛ, бр. 11 из 1922. године. У уредби од 2. марта 1922. године описују се припадајући елементи сабље (Чл. 6, став 16): „Темњак је од сребрне траке ширине 20 мм, дужине 80 цм чије су ивице проткане црвеном и плавом свилом у ширини од 2 мм. Трака је постављена белом меском кожом. Трака је предвостручена а раздвојени крајеви спојени су кићанком помоћу сребрног „шарнира”. Кићанка је сребрна и дугачка заједно са дршком 80 мм. На кићанки су ресе дебљине 2 мм ушивене међу собом. Унутрашњост кићанке је од бело-плаво-црвених реса (од вуне или свиле). Темњак за свакодневну одећу је од белог бланка”; СВЛ за 1921. годину, стр. 2087, 2088. Министарство војске и морнарице актом (ЕО Бр. 3434) од 3. септембра 1921. године донело је наређење о стројевом правилу: „... неке фирме приликом смрти Њ. В. Краља продавале су г.г. официрима црне темњаке који су стварно подофицирски темњаци бивше аустроугарске војске, па су сада обојени у црно... Како се из овога да закључити страна пропаганда, то наређу-

Сечиво сабље је благо закривљено, „клинастог типа”, са ребрастим ојачањем у висини телућа, које у задњој четвртини задире у раван осе сечива формирајући обострану „лажну оштрицу”. У бази сечива налази се заштитна кожица („mantinella”).

Косице (канија) сабље²⁰ су металне, са „крестом” на доњем и „штифтом на устима” у горњем делу, који је осигуран бочним завртњима; у унутрашњости се налазе двострани фурнирни улошци. У горњем делу корица пласиран је ужи метални прстен („гривна”) са правоугаоним прихватом на полеђини за качење виска, и металног ланчића.²¹

Натпис – ознаке:

У бази предње стране сечива у правоугаоном пољу, цизелиран је ћирилични натпис лиферанта, са укомпонованим државним грбом: ОФИЦИРСКА ЗАДРУГА.²²

Указом (ФЂ Бр. 2654) од 1. фебруара 1923. године потврђен је принцип „Да официри кад су у шињелу, имају носити сабљу тако: да корпа вири из левог џепа шињела”, што је потврђено и актом (ФЂ Бр. 42381) од 2. октобра текуће године с тим да „Ван службе официри могу јахати без сабље” (Чл. 51). Доношењем указа (ФЂ Бр. 35607) од 28. августа 1923. године, којим су извршене мање допуне уредбе од 2. марта 1922. године, за официре копнене војске и у наредном периоду (Чл. 11) била је прописана сабља (М. 1920).

јем: Да г.г. официри никако не носе овакве темњаке. Скрећем пажњу свима командантима и надлежним старшинама, да на ово обрате најстрожију пажњу и за неизвршење предњег наређења најстрожије кажњавају.”

²⁰ СВЛ, бр. 11 од 1922. године; Исто, за 1924. годину, стр. 365. Уредбом о одсћи сувоzemне војске од 2. марта 1922. године (Чл. 50): „...У рату и на маневрима налази се преко каније навлака од платна сиво маслинасте боје, а у свима другим приликама је без навлаке...”; исти пропис потврђен је Уредбом о одсћи сувоzemне војске од 24. фебруара 1924. године (Чл. 54).

²¹ Исто, бр. 11 од 1922. године. Уредбом од 2. марта 1922. године прописују се припадајући елементи сабље (Чл. 6, став 15): „Кајас је од белог бланка. Има опасач ширине 20 мм са пређицом ради закопчавања и округлу месингану алку за коју се закопчава висак, тако да се сабља може скинути са виском, не отпасајући опасач. На доњем крају виска налази се овална месингана алка а изнутра прстен са језичком. За прстен је ушивен узан каишић са пређицом, који се закопчава за алку на сабљи. Ширина виска је 30 мм. На алци опасачевој има ланчић са кукицом да се сабља закопча. На виску прошивен је са спољне стране златан ширит ширине 26 мм који је по средини проткан тробојном свилом.”

²² Погледати у вези напоменс бр. 41 „ПОСЛОВАЊЕ ОФИЦИРСКЕ ЗАДРУГЕ... ,,

Што се тиче редова у коњици и пешадији, указом од 28. августа 1923. године (Чл. 19), потврђен је принцип о наоружању сабљом, односно ножем (бодежом), у зависности од модела пушке по задужењу.²³

Привременом Уредбом о одећи сувоземне војске од 24. фебруара 1924. године (Ђ Бр. 2385) замењена је уредба од 2. марта 1922. године, с тим да официри копнене војске (Чл. 1) и даље уз свечану, празничну и свакодневну одећу (Чл. 2–4) носе сабљу која је „модела коњичке сабље са једном гривном за закопчавање виска” (М. 1920).

Истом уредбом прописана је одећа Краљеве гарде (Чл. 12–14) уз припадајуће елементе (Чл. 16, став 6) и сабљу која је по моделима који су усвојени за наоружање официра (М. 1920).²⁴

Уредбом су прописани и елементи одеће подофицира, каплара и редова (Чл. 34) и то за коњицу сабља, а за пешадију нож (бајонет). У Члану 34 наводи се да „Сабља, кајас и темњак израђени су по моделу који је прописан у пропису о наоружању војске. Сабља се носи преко горње одеће, с леве стране”.

Опште напомене о ношењу сабље (Чл. 54) прописују да се „Сабља носи редовно, у свима приликама, са сваком одећом, и то опасана испод блузе или мундира са леве стране. Ваздухопловни официри за време летења, за време рада око аероплана пре и после летења, као и за време бављења у другим гарнизонима после летења, не носе сабљу...”

Правило ношења сабље за официре јахаћих трупа (Чл. 55) исто је као што је било прописано уредбом од 2. марта 1922. године (Чл. 51), односно уредбом од 2. октобра 1923. године (Чл. 51).²⁵

Указом (Ђ Бр. 12108) од 31. марта 1924. године прописана је Уредба о одећи Краљеве гарде, којом је замењена привремена Уредба о одећи Краљеве гарде (Чл. 11–26). Уредбе о одећи сувоземне војске од 24. фебруара те године; код униформе официра (Чл. 1–4) дат је детаљнији опис припадајућих елемената (Чл. 6, став 13–15) по коме је „Сабља за све официре модела који је усвојен за наоружање свију осталих официра”.

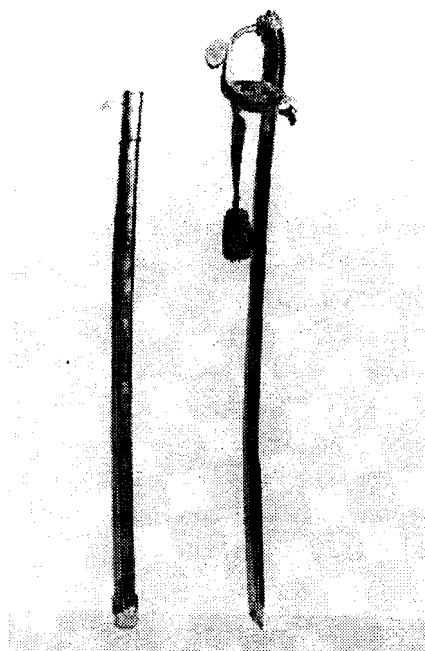
²³ СВЛ за 1923. годину, стр. 329, 330, 338, 366, 757, 764, 768, 769.

²⁴ Исто, за 1924. годину, стр. 329, 330, 338, 366, 757, 764, 768, 769.

²⁵ Исто, стр. 357, 360, 365; Б. Богдановић, н. д., стр. 43. Уредбом о одећи ваздухопловства (Ђ Бр. 15550) од 30. јула 1937. године уместо дотадашње сабље М. 1920 за официре ваздухопловства прописан је тзв. бод (бодеж-шпада); исти добијају (Чл. 10) и „наредници и наредници-водници”.

Уз свечану одећу подофицира, каплара и редова коњице и артиљерије Краљеве гарде (Чл. 12) прописана је „... сабља са кајасом и темњаком”, а за пешадију истих категорија нож и опасач, који су по моделу прописаном за подофицире, капларе и редове у пешадији, коњици и артиљерији. „Нож, односно сабља, опасују се испод атиле, миланке и обучене доламе, и то само онда када се не носи пушка, односно карабин и фишеклија, а када се ови носе, онда се увек опасују преко атиле, миланке и обучене доламе. Кад се носи шињел, нож и сабља се опасују увек преко шињела.”²⁶

*
* *
*

Сл. 2. Сабља официра војске Краљевине Југославије М. 1920
ИМС, ОВо. Инв. бр. 266/5651

Димензије сабље:

дужина сабље са корицама 95.7 см;
дужина сабље 93.3 см; дужина сечива 79.4 см; ширина сечива 2.1 см; дужина корица 81.8 см.

Опис сабље идентичан је опису претходне сабље, осим детаља који се односе на форму рукохвата и сигнатуру на сечиву.

Рукохват балчака израђен је од тамне вештачке масе – бакелита, трбушасто–ребрасте форме са испустом при дну унутрашње стране у виду зупца...

Натпис – ознаке :

У бази предње стране сечива у правоугаоном пољу, цизелиран је ћирилични натпис лиферанта, са укомпонованим државним грбом: ОФИЦИРСКА ЗАДРУГА

У истој висини наличја сечива сигниран је латинични натпис про-

²⁶ СВЛ за 1924. годину, стр. 757, 758, 764, 768, 769, 770.

извођача са заштитним знаком: SOLINGEN, (теразије са латиничним иницијалима између кракова): A C S.

*
* *
*

Уредбом Министарског савета о формацији жандармерије од 26. фебруара 1919. године у стални (оперативни) састав копнене војске сврстана је и жандармерија, а Законодавни одбор Народне скупштине Краљевине СХС донео је 1922, на основу устава од 25. децембра 1921. године (Чл. 13), Закон о жандармерији.

Овим законом, поред поделе жандармерије на пешадијске и коњичке јединице, прописано је и њено наоружање: (Чл. 89) „Сваки жандарм пешак добија од државе брзометни карабин са ножем и прибором, револвер са прибором, жандармеријску сабљу, потребну муницију и бомбе”; (Чл. 90) „Сваки жандарм коњаник добија од државе: коња (ако нема свог) са јахаћим прибором, карабин са прибором, револвер са прибором, коњичку сабљу, потребну муницију и бомбе.”

Уредбом о одећи жандармерије од 5. априла 1922. године прецизиран је службени изглед официра жандармерије, чија униформа (Чл. 1—4) такође има и припадајуће елементе: сабљу, кајас, темњак... Уредба прецизира да је „Сабља модела коњичке сабље са једном гривном за закопчавање виска” (М. 1920), док је припадајућа опрема сабље (Чл. 6, став 15 и 16) иста као по Уредби о одећи сувоземне војске од 2. марта 1922. године (Чл. 6, став 15 и 16).

Уз униформу и прибор жандармеријског подофицира, каплара и жандарма (Чл. 12) прописани су и припадајући елементи (став 8): сабља, кајас, темњак ,... који ће се израђивати по моделу који буде прописан. Сабља се носи преко горње одеће с леве стране”. Општа правила о ношењу сабље (Чл. 26) иста су као и по Уредби о одећи сувоземне војске од 2. марта 1922. године (Чл. 50), док је начин ношења сабље официра коњичке жандармерије (Чл. 27), исти као и у уредби од 2. марта 1922. године (Чл. 51).²⁷

²⁷ Исто, за 1922. годину, стр. 734, 747, 752, 756-759, 761, 762, 817-857; Исто, од 15. маја 1922. године; СН, бр. 16 од 1919. године; Исто, бр. 195 од 1921. године. По доношењу Уредбе о одећи сувоземне војске од 2. марта 1922. године Министарство војно и морнарице својим актом (ФЂ Бр. 17094) од 5. априла 1922. године прописало је Уредбу о одећи жандармерије, којом је замењена Уредба о одећи српске војске (ФА Бр. 10158) од 15. децембра 1900. године са свим допунама и изменама (Чл. 35) уколико се односе на жандармерију.

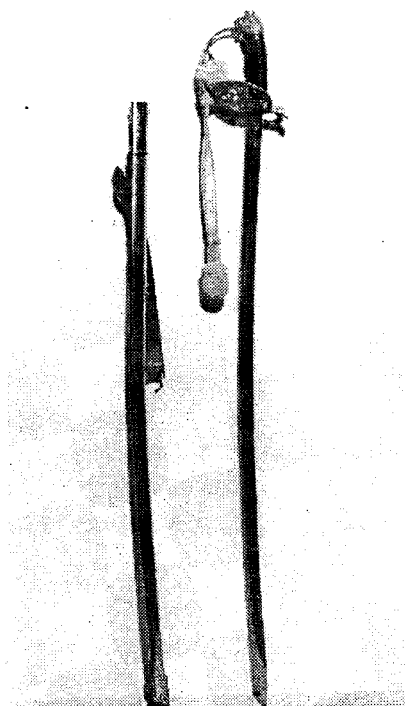
С обзиром да у време прописивања уредбе од 5. априла 1922. године није био познат официјелни тип сабље жандармеријског подофицира (Чл. 12), све до 1939. године они су опремани тзв. „наредничком сабљом”, која је рађена по српском моделу 1895. године. Еквивалент примеренији западним областима државе, с обзиром на затечене аустроугарске залихе, била је сабља официра аустроугарске пешадије М. 1861/67.

Законом од 1922. године (Чл. 89) за пешадијске жандарме била је предвиђена тзв. „жандармеријска сабља”, а уредбом из 1922. године (Чл. 12) иста сабља поред жандарма, била је предвиђена и за жандармеријског каплара.

Међутим, због специфичне делатности жандармеријске службе није познато да су ове одреднице о *архаичним* сабљама и спроведене.

*

* *

Сл.3. Сабља официра војске Краљевине Југославије М. 1920 ИМС, ОВо, Инв. бр. 366/5418

Димензије сабље:

дужина сабље са корицама 100 см; дужина сабље 98 см; дужина сечива 84 см; ширина сечива 2 см; дужина корица 86.5 см.

Опис сабље идентичан је опису сабље са сл. 2, осим детаља који се односи на тип сечива.

Сечиво сабље је благо закривљено са једним ширим левкастим обо страним жљебом и двостраном оштрицом при врху, који се формира у равни осе сечива.

*

* *

Прописивањем Уредбе о одећи војске (Ђ Бр. 18920) од 30. августа 1939. године, униформа копнене војске је модернизована. С тим у вези,

доношењем Прописа о ратној спреми официра и војних чиновника копнене војске (Ђ Бр. 20509) од 14. септембра те године, потврђен је принцип да официри копнене војске и убудуће „... као саставни део обичног, службеног, парадног, празничног, свечаног и летњег одела”, буду опремљени сабљом (М. 1920).

Истим прописом за све официре копнене војске, осим у роду коњице и служби у коњичким јединицама, прописан је тзв. официрски нож „... који се носио уз обично и ратно одело. Подофицири и каплари у коњици и коњичкој артиљерији носили су сабље својих јединица, с тим што су имали право да о свом трошку никлују, или хромирају каније”. Возари у коњичкој артиљерији су у својој опреми поред помињаних сабљи из залиха аустроугарских војних складишта у западним и северним подручјима државе имали и сабље „*leichter Gattung*” М. 1877.²⁸

Што се тиче сабље у наоружању редова у коњици, може се закључити да одређеног стандарда у погледу унификације, односно официјелног модела, није било и поред одређених прописних напомена. Примењивана је једино начелна унификација, додуше, интерног значаја, на нивоу ескадрона, односно пука, што је у првом реду зависило од седишта пуковске команде (1. Ниш, 2. Вировитица, 3. Суботица, 4. Вршац, 5. Смедеревска Паланка, 6. Загреб, 7. Скопље, 8. Чаковец).

У наоружању коњице у периоду 1918–1941. постојало је више типова и модела сабља – српске, аустроугарске и француске провенијенције, углавном наслеђене из периода до 1918. године (М. 1869/77 „S”, М. 1861, М. 1877, М. 1904), које су прилагођене начину качења корица путем једне гривне за висак. Француским сабљама М. 1822–61/1916 „S” опремани су ескадрони гарде, као и поједини ескадрони дивизијске коњице.

Није без значаја ни податак да је министар војске и морнарице могао у изузетним случајевима, када се радило о тежој болести официра (Правила службе, I део, Чл. 238), својим решењем да пропише да официр уместо сабље може да носи штап.²⁹

Прописом о ратној спреми официра и војних чиновника копнене војске (Ђ Бр. 20509) од 14. септембра 1939. године (Чл. 41) за подо-

²⁸ Б. Богдановић, н. д, стр. 43.

²⁹ СВЛ за 1921. годину. Као илустрација с тим у вези, прописана су решења: ФА Бр. 31186 од 17. октобра; ФА 2234 од 30. августа; ФА Бр. 24623 од 11. септембра; ФА Бр. 32805 од 22. октобра..., укупно двадесет решења током 1920. године.

фицире (нареднике-воднике) свих родова и струка, осим у роду коњице, коњичкој артиљерији и возарским артиљеријским јединицама, прописано је ношење тзв. „наредничке сабље”.³⁰ Овај тип сабље, израђиван по узору на српску пешадијску наредничку сабљу М. 1895, био је уједно и једини аутохтони производ домаћих произвођача.

*
* *

Сл. 4. Сабља подофицира копнене војске Краљевине Југославије М. 1939 ИМС, ОВо, Инв. бр. 296/5711

Димензије сабље:

дужина сабље са корицама 102 см;
дужина сабље 97.5 см; дужина сечива 82.6 см; ширина сечива 2.5 см;
дужина корица 87.3 см.

Опис сабље:

Рукохват балчака израђен је од дрвета ребрасте форме (фарбан црном глазуром), са намотајима месингане тордиране жице. У базу рукохвата пласиран је месингани прстен, док се дуж леђног дела пружа месингани оков који својим горњим делом формира плићу капу јабуке у виду лавље главе са завртњем на тему за фиксирање листа сечива.

Рукобран балчака је од месинга срполико-угласте форме, са једним ширим профилним ребром које својим доњим делом формира затворени спољашњи крак накрснице. Други крак накрснице прелази у одбојник са повијеним и проширеним завршетком; обострано на средишњем делу рама накрснице, пружају се двострани овални испусти.

³⁰ Б. Богдановић, н. д, стр. 43.

Сечиво сабље је благо закривљено, клинастог типа са ребрастим ојачањем на делу телућа, које у задњој четвртини задире у раван осе сечива формирајући обострану, тзв. „лажну оштрицу”.

Корице сабље су металне са „крестом” на доњем и „штифтом на устима” у горњем делу, који је осигуран бочним завртњима; у унутрашњости се налазе двострани фурнирни улошци. У горњем делу корица пласиран је ужи метални прстен („гривна”), са правоугаоним прихватом на полеђини за качење виска и металног ланчића.

Натпис – ознаке:

У бази наличја сечива, у правоугаоном пољу, цизелиран је латинични натпис лиферанта: JOVAN VALOVIĆ, ZAJEČAR.³¹

У време прописивања Уредбе о одећи сувоземне војске 1924. године, 11. јануара донет је указ (М. Бр. 56/0) за морнарицу. Прецизирајући службени изглед морнаричких („маринских”) официра, поред категорије униформе (Чл. 1) прописани су и припадајући елементи (Чл. 2–6): сабља, темњак, ешарпа, бод... „Сечиво сабље је од челика и украшено маринским амблемом: на предњем крају шиљато и на извесну дужину с обе стране наоштрено. Балчак је од позлаћене мједи украшен државним грбом, маринским амблемом и непотпуном главом. Дршка балчака обложена је дрвом и пресвучена рибљом кожом, оплетеном позлаћеном жицом. Канија је од црне коже. На 12 см испод горњег краја, и на доњем крају окована је позлаћеном мједи. Горњи оков има алку са отвором кроз који се провлачи каишић предњег виска, а доњи оков има прстен, кроз који се провлачи каишић стражњег виска.”

Што се тиче припадајућих елемената официрске морнаричке сабље М. 1924 (Чл. 8, став 12) „Темњак за сабљу је од сребрне траке, ширине 2 см, дужине 8 см, чије су ивице проткане црвеном и плавом свилом ширине 0.2 см. Трака је постављена белом меком кожом. Трака је предвостручена, а крајеви спојени су кићанком помоћу сребрног „ширнира”. Кићанка је сребрна и заједно са дршком дугачка 8 см. На кићанци су ресе дебљине 0.8 см ушивене међусобом. Унутрашњост кићанке је од плаво бело црвених реса (од вуне или свиле)”. „Кајас је од белог бланка. Има опасач ширине 2 см са пређицом за закопчавање и

³¹ Зајечарски зборник, бр. 1, Зајечар 1979, стр. 144, 179. У гласачком списку Трговинске коморе Београд од 1935. године са потписом „Удружење Трговаца за срез Зајечарски и град Зајечар”, под бр. 2 од 17. децембра т. г. (бр. 14), помиње се Валовић Јован „мануфактуриста” из Зајечара (Трг Краља Петра 18).

округлу месингану алку за коју се закончава предњи висак. На доњем крају висака налази се по једна овална месингана алка, а изнутра прстен са језиком. За прстен је ушивен узан каишић са пређицом, која се закончава за алку односно прстен на сабљу – ширина висака је 3 см. На алци опасача налази се ланчић са кукицом за коју се сабља закачи. На висцима пришивен је са спољне стране златан ширит ширине 2.6 см који је по средини проткан тробојном свилом.”³²

Уз одећу за подофицире (Чл. 19) „чина наредничког па на ниже, морнаре, питомце подофицирских школа морнарице и ђакс”, уз тзв. „плаву одећу” (Чл. 26) као и „белу одећу” (Чл. 27), прописује се сабља која је „...иста као и за поморске официре, само што је канија израђена од црно лакираног лима место коже. Кајас за сабљу исти је као за официре; висак је од црног лака. Темњак израђен је од коже. Сабља се носи увек испод сакоа или блузе... Опасач је од мрке коже. На опасачу је округла месингана плоча као на појасу за официрски бод”.³³

Комерцијални видови ишћова хладног оружја по моделу 1920

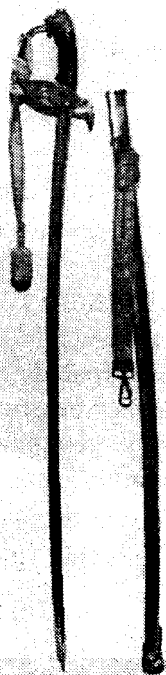
Официрска сабља М. 1920, осим службеног, имала је и комерцијални значај – као награда додељивала се заслужним официрима приликом разних војних свечаности и спортских такмичења. За ту намену постојало је неколико фондова, као што су: „Фонд краља Петра I” или „Фонд Љубомира М. Христића коњичког пуковника”. Сличног значаја била је и сабља коју би победнику на спортским такмичењима додељивала коњичка секција соколских друштава.

Овај комерцијални тип тзв. „салонске сабље” имао је сечиво које је по правилу било цизелирано, понекад са посветом, док је ређе било дамасцирано или каљено у плавом тону, а корпе балчака посребрене. Изузимајући прилику када се сабља додељивала као поклон или награда

³² СВЛ за 1924. годину, стр. 455, 456, 460; Б. Богдановић, н. д, стр. 42, 43. Примењујући једнообразни начин качења канија сабљи о висак, Уредбом о одећи морнарице (МО Бр. 3396) од 8. маја 1936. године, са бочне стране средњег окова корица сабље М. 1924 (Чл. 7, став 20) уклоњена је непомична алка, а доталашњи назив „бол” замењен је са „официрски бодеж”.

³³ СВЛ за 1924. годину, стр. 479, 480. Допуном Уредбе о одећи морнарице (МК Бр. 16318) од 21. октобра 1939. године (СВЛ, бр. 44 од 1. децембра 1939), за морнаричке подофицире („нареднике”) прописан је бодеж идентичан официрском – разлика се огледа у кожној пресвлади корица.

да, питање да ли ће сечиво бити украшено или ће бити прописног типа (без украса), зависило је искључиво од личне воље и куповне моћи сваког официра. У том смислу, ради евоцирања романтично–националног момента, могао се наручити овај тип сабље са цизелираним сечивом и укомпонованим грбом Краљевине Србије, уз монограм владара (Карађорђевића). Осим у Солингену (Немачка), израда овог комерцијалног типа сабље најчешће се наручивала у Толеду (Шпанија).

Сл. 5. Сабља официра војске Краљевине Југославије М. 1920 ИМС, ОВо, Инв. бр. 280/5423

витичасте орнаментике, са композицијом трофејних знамења (мачеви, заставе, бубњеви, калпаци...); на предњој страни укомпонован је грб Краљевине СХС.

Димензије сабље:

дужина сабље са корицама 96.5 см; дужина сабље 94 см; дужина сечива 80 см; ширина сечива 2.2 см; дужина корица 82.5 см.

Опис сабље идентичан је опису сабље Сл. 2. (инв. бр. 266/5651), осим детаља који се односе на сечиво.

Натпис – ознаке:

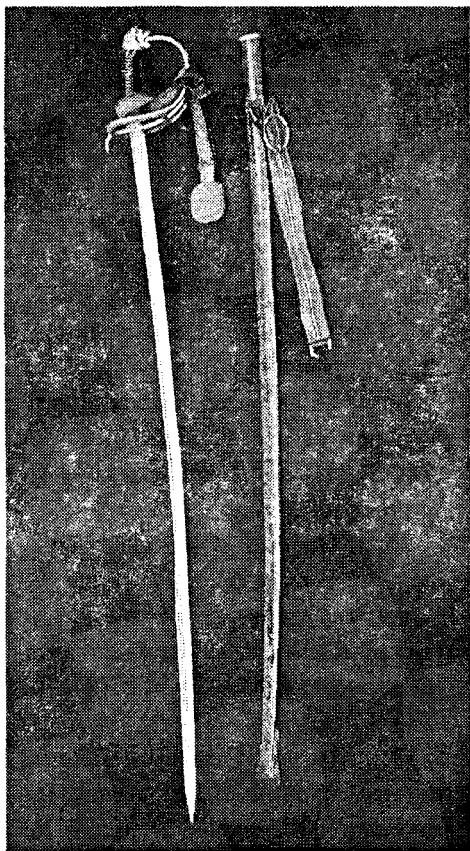
У бази предње стране сечива, у правоугаоном пољу, цизелиран је ћирилични натпис лиферанта: ШАРКИЋ и ТЕРЗИЋ, БЕОГРАД.

У истој висини наличја сечива сигниран је латинични натпис произвођача и заштитни знак: SOLINGEN (веверица у двоструком елиптичном кругу), CARL EICK(HORN) SOLING(EN).

Сечиво је обострано цизелирано украсима стилизоване

*

* *

Сл. 6. Сабља официра војске
Краљевине Југославије М. 1920
ИМС, ОВо. Инв. бр. 282/5420

У време употребе сабље официра Краљевине Југославије М.1920 неофицијелно је стигистирао и тзв. „ђенералски мач” по моделу 1920. (Сл. 7.)

У недостатку релевантнијих показатеља, дошли смо до становишта да су сабља и мач – типа палаш (по узору на пруски палаш М. 1889), били паралелно решење за ниже, више, односно високе официре

Димензије сабље:

дужина сабље са корицама 105.5 см; дужина сабље 103 см; дужина сечива 89 см; ширина сечива 2 см; дужина корица 91.5 см.

Опис сабље идентичан је сабљи на Сл. 1. (инв. бр. 277/5403), осим детаља који се односе на сечиво.

Натпис – ознаке:

У бази предње стране сечива, у правоугаоном пољу, цизелиран је ћирилични натпис лиферанта: АДOLF А. ПАВЛИЧЕК, БЕО(Р)РАД.³⁴ Сечиво је обострано цизелирано украсима стилизоване витичасте орнаментике; на предњој страни у елиптичном кругу укомпонован је окруњени монограм владара „А”, док се у истој висини налази сечива налази грб Краљевине Србије.

*

* *

³⁴ Пермутацијом у натпису седишта лиферанта „БЕОГРАД” уместо ћириличног слова „Г”, редакција латиничног слова „R”

југословенске копнене војске. У прилог томе говори нам податак да су корпе балчака појединих примерака овог типа мача, баш као и корпе балчака појединих сабљи М. 1920, сигниране идентичним немачким (Solingen) бројем патентног решења (J. 3. 156994 G. Gesch), док је база полеђине сечива сигнирана кружним жигом са три укрштена мача. Ово потврђује чињеница да је у већини европских војски у том периоду, или раније као официрски атрибут, био прихваћен управо мач.

Међутим, из непознатих разлога, мач М. 1920, намењен високим официрима („ђенералима”), није инаугурисан, мада је, судећи по недовољно истраженој фотодокументацији, ипак промовисан као елемент (можда комерцијални) личне опреме официра коњице!

Осим комерцијалних оглашавања и несумњиво ограничене продукције, посебних података о мачу М. 1920 нема. Чињеница је да се од сабље М. 1920 разликује једино по форми сечива и корица. Ранији примерци овог типа мача, баш као и сабље истог модела, имају рустичне украсе на металним елементима балчака – аналогно томе, примерена је и форма бакелитног рукохвата док је сечиво углавном клинасте форме.

На ранијим примерцима мача М. 1920 сечива су украшавана цизелирањем са укомпонованим грбом Краљевине Србије са једне, а окруњеним монограмом владара („А”) са друге стране, док сигнатура произвођача упућује искључиво на Солинген.³⁵

*
* *
*

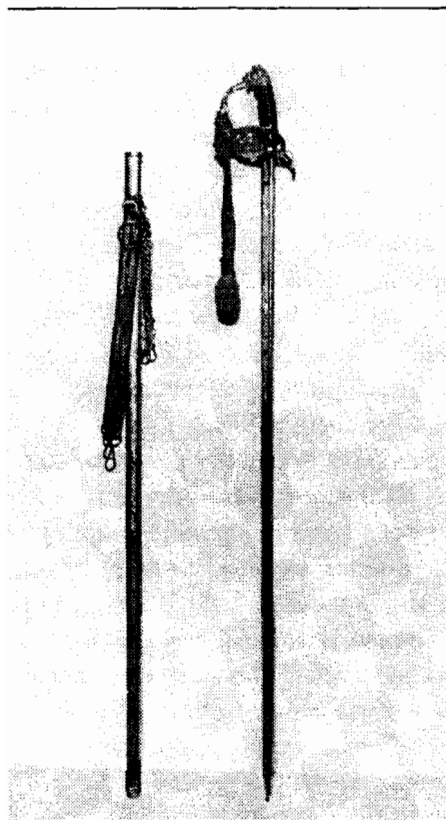
Димензије мача:

дужина мача са корицама 110.8 см; дужина мача 108.8 см; дужина сечива 94.8 см; ширина сечива 2 см; дужина корица 96.5 см.

Опис мача идентичан је сабљи на Сл. 2 (инв. бр. 266/5651) и Сл. 5 (инв. бр. 280/5423), осим детаља који се односе на тип сечива и корица.

Сечиво мача је право „клинастог типа” са ребрастим ојачањем на делу телућа, које у задњој четвртини задира у раван осе сечива фор-

³⁵ Збирка Петковић О., идентичност рустичних украса корпе балчака мача са описом сабље М. 1920, Сл. 5 (инв. бр. 280/5423); поред форме разлика се огледа у типу сечива, које је са обостраним жљебом.

Сл. 7. Мач официра војске
Краљевине Југославије М. 1920
ИМС, ОВо, Инв. бр. 288/5689

Сечиво је обострано цизелирано украсима стилизоване витичасте орнаментике, са композицијом трофејних знамења (мачеви, пушке, заставе, бубњеви, калпаци...). На предњој страни сечива укомпонован је грб Краљевине СХС, док се у истој висини наличја налази укомпоновано поље намњено исписивању комерцијалне посвете.

На свим металним деловима склопа балчака, отиснут је број 114.

Произвођачи и добављачи официрских сабљи

Официрске сабље М. 1920 израђиване су углавном у немачком оружном заводу – солингенским мануфактурама: „ALEXANDER COPPEL”, „CARL EICKHORN”, „WEYERSBERG KIRSCHBAUM & CIE”,

мирајући обострану „лажну оштрицу”. У бази сечива налази се заштитна кожица („mantinella”).

Корице мача су праве – металне, са „крестом” на доњем и „штифтом на устима” у горњем делу, који је осигуран бочним завртњима; у унутрашњости се налазе двострани фурнирни улошци.

У горњем делу корица пласиран је ужи метални прстен („гривна”), са правоугаоним прихватом на полеђини за качење виска и металног ланчића.

Натпис – ознаке:

У бази предње стране сечива, у правоугаоном пољу, цизелиран је ћирилични натпис лиферанта: ШАРКИЋ и ТЕРЗИЋ, БЕОГРАД.

У истој висини наличја сечива сигниран је латинични натпис произвођача и заштитни знак: SOLINGEN (всверица у двоструком елиптичном кругу), xCARL EICKHORNxSOLINGEN.

„ALCOSO”, ... мада су мање серије, углавном комерцијалне форме, израђиване и у Шпанији („FABRICA de TOLEDO”).

Крајем тридесетих година, производњу сабљи отпочеле су и домаће фирме: „ФАБРИКА МИРКА РОТМАНА” из Суботице и „ИНДУСТРИЈСКА КОВНИЦА М. СОРЛИНИ” из Вараждина.³⁶

Поред многобројних мањих добављачких фирми официрске опреме, сабљи и бодажа, на сечивима најчешће срећемо следеће лиферантске декларације: „ОФИЦИРСКА ЗАДРУГА”, „ШАРКИЋ И ТЕРЗИЋ”, „АДОЛФ А. ПАВЛИЧЕК”, „СТОЈАН СИМИЋ И БРАТ”, „СВЕТОЗАР С. СТАМЕНКОВИЋ“, „ДИНИЋ, ПЕТРОВИЋ И КОМП.”, „ВЛАДА МИТИЋ”, „БОРА ТОДОРОВИЋ – ОДЕЋА”, сви из Београда.

У другим крајевима државе такође су постојали војни сервиси за дистрибуцију официрске опреме, нпр. „АНТУН КРАМЕР И ДРУГ” из Суботице; „ФИНЦИ А. ЛЕОН” из Сарајева; „СИМОН КЛИМАНЕК” из Љубљане, као и „РАДОНИЋ” из Дубровника, који се, с обзиром на поднебље, бавио лиферацијом официрске морнаричке опреме.

Занимљиво да се предузимљивом трговачком иницијативом могла набавити минијатура – доста успела копија официрске сабље М. 1920. Ова минијатура сабље, поред рекламног, имала је и практични значај, јер је служила за отварање коверата.³⁷

Увоз и дистрибуцију официрских сабљи обављале су многобројне домаће трговачке фирме и занатске радње. Пратећи огласне рубрике у штампи наишли смо на занимљиву терминологију у погледу квалификације назива типова сабљи и мачева, од којих поједине изворно наводимо:

1. „КРОЈАЧКА РАДЊА СТОЈАНА СИМИЋА И БРАТА”: „Официрске сабље приспеле су кројачкој радњи Стојана Симића и Брата, спроћу Коларца. Прописне с лавовском главом за пешадију, коњицу и артиљерију као и прибор за исте: срмени кајаси и темњаци и службени кожни.” У реклами – огласу током 1922. године наглашава се да су „... прописне сабље салонске и теже”. Почетком 1923. истиче се њихов шири асортиман, „... Никловане салонске сабље са дамасцираним и уметнички гравираним сечивом свију дужина...”, да би половином те године понуда гласила: „Стигла нам је нова партија Сабаља – праве СО-

³⁶ Б. Богдановић, н. д., стр. 42.

³⁷ Збирка Мијић И. Дужина сабље са корицама 25 см; дужина сабље 23 см; дужина сечива 18.7 см; ширина сечива 6 мм; дужина корица 20.5 см.

ЛИНГЕН са дамасцираним сечивом, у потпуно предратном квалитету...” Због све јаче конкуренције током 1924. године уз понуду се наводе и цене: „Сабаља СОЛИНГЕН гравираних I квалитета – 380. дин; ... темњака – 65. дин; ... кајаса – 120. дин.”³⁸

2. „J. ПЕТРОВИЋ, ЛАМБЕРТ и СТАМЕНКОВИЋ Униформни Завод Првог Реда”, (Краљ Миланова 59, Београд): „Сабље предратног квалитета праве СОЛИНГЕН са дамасцираним сечивом.” У једном огласу се истиче: „Извештај свима г.г. официрима. Стигла нам је нова партија Сабаља – праве Солинген са дамасцираним сечивом, у потпуно предратном квалитету...” Пошто је током 1924. године ова фирма променила назив у „УНИФОРМНИ ЗАВОД I–ог реда ПЕТРОВИЋ и СТАМЕНКОВИЋ”, оглашава се: „Подофицерске сабље прописне и салонске праве СОЛИНГЕН – боље од предратног квалитета приспеле су нам и шаљемо за сва места у Краљевини доплатом. Истовремено стигле су нам и официрске сабље најбољи СОЛИНГЕНСКИ фабрикат са дамасцираним сечивом. Све наше сабље су са јако пониклованом и дрветом постављеном канијом. Примамо порудбине за луксузне сабље са натписима и другим украсима на сечиву – за поклоне и друге сврхе – од обичне до најбогатије израде...”³⁹

3. „КАПАРСКА РАДЊА БОСИЉКЕ ПЕРИЋЕВЕ” (Трг Краља Милана 8), Ниш: „Извештавам г.г. официре, да сам обновила своју радњу, коју сам пре рата упражњавала у Нишу, и исту снабдела целокупним официрским прибором као: готових походних капа и празничних шапки; официрских штофова и чоја за одела свију врсти; сабаља новог прописа...”⁴⁰

4. „ОФИЦИРСКА ЗАДРУГА”, Београд, као реномирана војна трговачка установа, поред разноврсног асортимана, нудила је „... сабље прописне официрске марке СОЛИНГЕН и сабље салонске официрске марке СОЛИНГЕН, сабље обичне и гравиране, са посребреним балчаком као и ђенералске мачеве”.⁴¹

³⁸ СВЛ за 1921. годину, бр. 4, 5, 19, 29, 32, 37; Исто, за 1922. годину, стр. 1071, 1072; Исто, бр. 2-4, 11, 15, 18, 22, 24, 29, 30, 35, 36, 39, 42, 42, 54; Исто, за 1923. годину, стр. 463, 464, 791, 792, 975, 976; Исто, бр. 22; Исто, за 1924. годину, стр. 1359, 1360; Исто, бр. 29, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 43, 45, 49, 51, 53, 54, 56, 61.

³⁹ Исто, за 1922. годину, стр. 1183, 1184, 2255, 2256; Исто, бр. 17, 50; Исто, за 1924. годину, стр. 1055, 1056; Исто, бр. 23, 27, 29, 32.

⁴⁰ Исто, за 1924. годину, стр. 1791, 1792; Исто, бр. 40, 41, 43.

⁴¹ Б. Богдановић, н. д., стр. 42.

Пословање „Офицерске задруге” одвијало се по принципу кредитног депозита кроз чланарину, нпр. „Управни одбор Офицерске Задруге решио је да продаја робе која је до сада дошла почне од 11. априла текуће године” (1920). Куповина робе биће на кредит и то до (1800) хиљаду и осам стотина динара за сваког члана. Сваки одобрени кредит има се искористити од чланова Београдског гарнизона у року за месец дана, а чланови из унутрашњости имају га искористити у року за три месеца. Чланови из унутрашњости добијаће поручену робу, ако зажеле, пакетима поштанским на свој ризик. На кредит се може узети: „... шињсл (долама), блуза походна (или бела), чакшире (или панталоне) походне, капа походна (или бела), чизме (или камашне са ципелама), ципеле, срмени кајас (кад стигне), сабља (кад стигне), Атила, Миланка, Долама,...” Превасходни циљ делатности „Офицерске Задруге” јасно је формулисан актом (S Бр. 5588) Министарства војске и морнарице од 15. августа 1921. године, када је прописано Правило официрске задруге – са изменама и допунама од 21. марта 1904, 25. јануара 1905, 30. јула 1905, 8. маја 1907, 24. септембра 1908, 3. маја 1909, 27. марта 1911, 24. јануара 1921 и 26. маја 1921. године: „Да своје чланове снабдева оделом, рубљем, обућом и прописном спремом под најповољнијим условима и по најјефтинијој цени што буде било могуће...”⁴²

З а к љ у ч а к

Почетком XX века коњица, за коју се, као њен синоним, везује сабља, поприма секундаран значај захваљујући примени савремених технолошких достигнућа у војне сврхе. Недостатак неопходних буџетских средстава у послератном периоду за последицу је имао, поред осталог, неуједначеност типова и модела сабљи, чему се кроз цео период 1918–1941, због депласираног значаја коњице, није поклањала пажња.

Тако су основни потенцијал – како самосталне дивизијске (8400 коњаника) тако и армијске коњице (3500 коњаника), представљале наслеђене или заплењене сабље из периода до 1918. године.

⁴² СВЈ за 1921. годину, стр. 979, 2018; Исто, бр. 50 од 26. октобра 1923. године. Оглашавајући свој асортиман „Официрска задруга” истиче и конкурентске цене, на пример: „... сабље (300–320. дин.), ланчић за сабљу (6. дин.), темњак од срме (55. дин.), темњак од коже (20. дин.)...”

У периоду између два светска рата функционалан значај сабље деградиран је на статусни симбол, што се у првом реду односи на официрско оружје. Тако је крајем 1920. године за официре, подофицире и војне чиновнике свих родова и струка, осим морнарице, прописана универзална сабља. Међутим, значајно је да је 1939. године за подофицире копнене војске, осим у роду коњице (коњичкој артиљерији и артиљеријским возарским јединицама), прописан нови тип сабље који је једини аутохтони домаћи производ!